

MAGDALENA OSAK

O metodzie badania rozwoju prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych

W artykule zrekonstruowano znaczenie terminu „rozwój” w odniesieniu do prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych. Są one postrzegane w Polsce jako potencjalny motor rozwoju całego rynku ubezpieczeniowego. Stwierdzenie takie zakłada, że one same będą podlegały rozwojowi.

Następnie podjęto próbę zidentyfikowania konsekwencji, jakie rodzi znaczenie przypisywane temu pojęciu dla podejmowania badań empirycznych w zakresie rozwoju prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych. Wykazano, że badanie rozwoju prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych poprzedzać powinno co najmniej: (1) określenie przedmiotu badania (jak rozumiane prywatne ubezpieczenia zdrowotne? – instytucja, produkt in abstracto, oferta czy rynek?), (2) określenie zakresu czasowego i przestrzennego badania, (3) wskazanie wzorca (kierunku dążenia) jako punktu odniesienia przy opisie i ewentualnej ocenie stanu rozwoju przedmiotu badania. Ponadto zaliczanie pojęcia „rozwój” do terminów teoretycznych wymusza identyfikację wskaźników (w rozumieniu nauk społecznych, a nie ilościowych) jako instrumentarium orzekania o nim.

1. Uwagi wprowadzające – cel opracowania

Prywatne ubezpieczenia zdrowotne są postrzegane w Polsce jako potencjalny motor rozwoju całego rynku ubezpieczeniowego. Stwierdzenie takie zakłada, że one same będą także podlegały rozwojowi. Jego stymulant upatruje się przede wszystkim w niewydolności finansowej i jakościowej opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Za czynniki sprzyjające rozwojowi uznaje się także wysoką pozycję zdrowia i zabezpieczenia finansowego w hierarchii wartości, niezadowolenie społeczeństwa z funkcjonowania opieki zdrowotnej finansowanej publicznie, rozbudowę prywatnej infrastruktury medycznej, niewykorzystane moce wytwórcze świadczeniodawców publicznych, jak również wystarczającą – w opinii oferentów – skłonność do zakupu ubezpieczenia zgłaszaną po stronie potencjalnych klientów.

Warto – zdaniem autorki – zastanowić się nad tym, co właściwie oznacza (może oznaczać) ten rozwój? Czy w różnych wypowiedziach o rozwoju ubezpieczeń zdrowotnych mówi się o rozwoju tego samego? Punktem wyjścia rozważań o rozwoju powinno być ustalenie treści, jaką przypisuje się temu pojęciu. To z kolei pozwoli na zasygnalizowanie konsekwencji wypływających z ustaleń terminologicznych dla badania rozwoju (orzekania o rozwoju) prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych.

2. Rozwój a inne pojęcia opisujące zmianę

Celem niniejszego opracowania nie jest stworzenie definicji projektującej pojęcia „rozwój”¹, lecz ogólne uściślenie znaczenia przywołanego terminu. Zabieg ten zostanie dokonany poprzez wskazanie zespołu cech, które pojęcie to denotują. Pomocne będzie tutaj postawienie „rozwoju” w obliczu innych, pokrewnych terminów. Takie podejście jest zatem odtworzeniem pojmowania znaczenia terminu „rozwój” na gruncie nauk społecznych, co upodabnia efekt podejmowanej czynności badawczej (tj. definicję) do definicji sprawozdawczej (analitycznej).

Piśmiennictwo, nie tylko naukowe, stosunkowo często posługuje się terminem „rozwój”, co w ograniczony sposób oddaje zaprezentowane zestawienie (tabela 1).

Tabela 1. Przykłady wypowiedzi z użyciem terminu „rozwój”

Przemiany następujące na polskim rynku ubezpieczeniowym od 1990 roku i jego szybki rozwój ukazały konieczność wprowadzania kolejnych zmian w sposobie jego funkcjonowania².

(...) twórcy usiłują analizować procesy zmiany i rozwoju w Trzecim Świecie³.

Polski rynek ubezpieczeniowy (...) ciągle jest rynkiem (...) na wstępnym etapie rozwoju. Stąd szczególnie trudnym zadaniem badawczym jest nie tylko ocena stanu i kierunku rozwoju polskiego rynku (...)⁴.

Rozwój ubezpieczeń na życie w okresie powojennym oparty był głównie (...)⁵.

Istotny rozwój obowiązkowych ubezpieczeń zdrowotnych dokonał się w tym kraju [Francji] dopiero po II wojnie światowej⁶.

Od początku lat 80-tych decydujące znaczenie dla rozwoju prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych miały nowe uregulowania w zakresie opłat za usługi lekarskie (...) (tłum. własne)⁷.

Współczesny świat jest bardzo zróżnicowany pod względem poziomu rozwoju gospodarczego i dobrobytu⁸.

Źródło: opracowanie własne na podstawie powołanych źródeł

1. Rodzaje definicji – zob. S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1985, s. 132-135;
T. Pawłowski, *Tworzenie pojęć w naukach humanistycznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986, s. 13-20.
2. W. Sułkowska (red.), *Bariery rozwoju polskiego rynku ubezpieczeniowego*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze” E, Zakamycze 2000, s. 13.
3. M.S. Szczepański, *Modernizacja, rozwój zależny, rozwój endogeny. Socjologiczne studium teorii rozwoju społecznego*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1989, s. 117-118.
4. T. Sangowski, *Polski rynek ubezpieczeń – stan i kierunki rozwoju*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, tom IV, red. T. Sangowski, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz - Poznań 2002, s. 179.
5. E. Stroiński, *Ubezpieczenia na życie – teoria i praktyka*, Poltext, Warszawa 2003, s. 71.
6. S. Poździejch, *Francja*, w: C. Włodarczyk, S. Poździejch, *Systemy zdrowotne. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001, s. 204.

Intuicyjnie rozwój kojarzy się ze zmianą. Zasadność takiego zapatrywania potwierdza słownik języka polskiego, który rozwój definiuje jako „proces przeobrażeń, zmian, przechodzenia do stanów lub form bardziej złożonych lub pod pewnym względem doskonalszych”⁹. Przytoczone powyżej wypowiedzi także plasują rozwój w otoczeniu takich pojęć jak zmiana czy przemiana. Czy jednak każda zmiana zasługuje na miano rozwoju? Jak interpretuje się zmiany wartościowane negatywnie?

Termin „rozwój”, stanowi często składową wyrażenia złożonego, co powoduje, że podlega on definiowaniu w kontekście dookreślenia, z którym został powiązany – np. rozwój gospodarczy, rozwój psychomotoryczny, rozwój społeczny. Rozwój nie dokonuje się w oderwaniu od rzeczywistości obiektowej (podmiotu, przedmiotu, struktury, układu, systemu), tzn. nie można mówić o rozwoju w ogóle, lecz jedynie o rozwoju czegoś lub kogoś. Tezę tę potwierdzają podane w tabeli numer 1 przykłady. Wyraźnie mówi się w nich o rozwoju w kontekście jakiegoś obiektu, np. polskiego rynku ubezpieczeń, obowiązkowych ubezpieczeń zdrowotnych etc.

Definiyjną cechą rozwoju jest także relatywizacja do czasu i miejsca (obszaru)¹⁰. Rozwój jakiegoś obiektu bada się zatem w wyraźnie oznaczonym przedziale czasowym i przestrzennym. Brak wyartykułowania granic badania rozwoju nie oznacza, że nie zostały one przez badacza założone. Utrudnia to jednak intersubiektywną komunikowalność i sprawdzalność wyników. Na przykład stwierdzenie rozwoju alternatywnych metod zarządzania ryzykiem na rynku amerykańskim w określonym czasie, nie musi jednocześnie oddawać prawidłowości rynku polskiego. Z omawianą cechą wiąże się także pytanie o odwracalność bądź kumulatywność zmian uznanych za rozwojowe.

Powyższe wywody potwierdzają ustalenia J. Sucha. Stoi on na stanowisku, że „rozwój jest zawsze zmianą struktury, czyli przemianą zachodzącą w pewnej całości”¹¹. Ponadto zmiany te przybierają charakter procesu, w danych warunkach nieodwrotnego, następują wieloetapowo, co wiąże się z kierunkowością i pewnym uporządkowaniem rozwoju¹². Taka

---

7. *Herausforderungen – Entwicklungslinien eines Versicherungszweiges von den Anfängen bis zur Gegenwart*, PKV-Dokumentation 20, Verband der PKV e.V., Köln 1997, s. 115.

8. P. Samecki, *Gospodarka światowa – problemy rozwoju*, w: *Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, PWN, Warszawa 2002, s. 670.

9. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, tom 3, red. S. Dubisz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 1071.

10. Zob. H. Matis, K. Bachinger, *Entwicklung – historische und theoretische Perspektiven*, Institut für Wirtschaft- und Sozialgeschichte, Wirtschaftsuniversität Wien 2003, s. 3 dostępne na: <http://www.wu-wien.ac.at/inst/vw3/telematik/download/wsg1.pdf> (2004-08-10). Postrzeżenie rozwoju w czasie wskazuje na nowożytność tego pojęcia, gdyż zakłada ono istnienie wyobrażenia o linearnym upływie czasu – *ibidem*, s. 2; por. także E. Hoffmann, *Empowerment als Strategie der Entwicklungshilfe, Schriftenreihe des Kurt-Eisner-Vereins für politische Bildung*, Hamburg 2003, zeszyt nr 5, s. 7 dostępne na: http://www.kurt-eisner.de/n/Neue_kritik/040109_EH_Empowerment_NK05.pdf (2004-08-10).

11. J. Such, *Dwa pojęcia rozwoju*, w: *Z filozoficznej problematyki badań nad rozwojem*, red. B. Kotowa, J. Such, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii, Tom XI, Poznań 1993, s. 12; por. także J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, wyd. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1970, s. 505.

12. J. Such, *Dwa pojęcia...*, *op. cit.*, s. 12; por. także M.S. Szczepański, *Modernizacja...*, *op. cit.*, s. 123; *Postęp i regres społeczny. Raport z badań prowadzonych w latach 1987-1990*, red. J. Danecki, Instytut Polityki Społecznej, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1991, s. 13.

charakterystyka rozwoju skutkuje niewłączaniem wszelkich zmian do zbioru desygnatów tej nazwy, lecz tylko zmian kierunkowych. Owa kierunkowość rozumiana jest, jak się wydaje, jako oddalanie się badanego obiektu, pod względem obranej jego właściwości, od punktu wyjścia, tzn. od stanu tej właściwości w momencie przyjętym za dolne ograniczenie czasowe badania rozwoju. Kierunkowość powoduje zatem wyrzucenie poza nawias pojęcia rozwoju zmianę właściwości obiektu w momencie (t+1) w stosunku do momentu (t) i powrót tej własności w momencie (t+2) do poziomu z początku badania (t)¹³. Innymi słowy, każdy rozwój czegoś jest zmianą, ale nie każda zmiana czegoś odpowiada rozwojowi.

Oddalanie, o którym mowa powyżej nie przesądza jeszcze odpowiedzi na pytanie co do uznania za rozwój jedynie zmian *in plus* badanej własności. W tym względzie spotyka się bowiem poglądy rozbieżne, utożsamiające z rozwojem jedynie zmiany pozytywne¹⁴, jak i takie, w których treść pojęcia obejmuje także zmiany regresywne oraz zmiany zachowawcze, pozostawiające badany obiekt na zastanym poziomie rozwoju¹⁵. W tym pierwszym przypadku pojęcie rozwoju utożsamiane jest z pojęciem postępu, w drugim pojawia się regres i stagnacja¹⁶. Postęp, regres i stagnacja są zatem kategoriami wartościującymi dany rozwój¹⁷.

Orzekanie o rozwoju czegoś jest więc działaniem ocennym. Jest ono obarczone subiektywizmem, jako że bazuje na przyjętym systemie wartości i układzie odniesienia¹⁸. Obok treści ocennej pojęciu rozwoju przypisać można także zawartość opisową¹⁹. Poprzez to pojęcie z jednej strony relacjonuje się stan właściwości badanego obiektu, z drugiej zaś zmiany w czasie tychże właściwości poddaje się wartościowaniu zależnemu od przyjętej skali ocen²⁰. Pojęcie rozwoju zakłada zatem odniesienie do jakiegoś (mniej lub bardziej zdefiniowanego) wzorca badanego obiektu, ze względu na rozpatrywaną jego cechę. W dalszej mierze umożliwia to określenie etapu rozwoju tegoż obiektu względem wzorca.

Od terminu „rozwój” odróżnić należy termin „wzrost”. Wzrost opisuje, podobnie jak rozwój, zmianę stanu właściwości jakiegoś obiektu, ograniczając je jednak do zmian zwykłych. Tym niemniej w przypadku wzrostu chodzi jedynie o zmiany właściwości kwantytatywnych, w przeciwieństwie do rozwoju obejmującego obok zmian ilościowych także te o charakterze jakościowym²¹.

13. Por. J. Such, *Dwa pojęcia...*, *op. cit.*, s. 11,15.

14. Por. E. Hoffmann, *Empowerment...*, *op. cit.*, s. 8; W. Kot, *Wybrane słownictwo współczesnych orientacji filozoficznych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2001, s. 128.

15. Por. J. Such, *Dwa pojęcia...*, *op. cit.*, s. 11.

16. Por. *ibidem*, s. 11,15; *Uniwersalny słownik języka polskiego*, tom 3, *op. cit.*, s. 421; J. Szczepański, *Elementarne pojęcia...*, *op. cit.*, s. 505.

17. T. Szumlicz, *Ubezpieczenie społeczne – teoria dla praktyki*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005, s. 18 (autor nie wspomina o stagnacji); *Postęp i regres społeczny...*, *op. cit.*, s. 13 (w pracy nie wspomina się o stagnacji).

18. Zob. M. S. Szczepański, *Modernizacja...*, *op. cit.*, s. 121; J. Polakowska-Kujawa, *Rozwój społeczny i gospodarczy we współczesnej myśli społecznej. Wybrane problemy i poglądy*, w: „Wzrost gospodarczy i rozwój społeczny jako paradygmaty współczesności”, red. J. Osiński, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne, Warszawa 2003, s. 112; *Postęp i regres społeczny...*, *op. cit.*, s. 13.

19. Stanowi to swego rodzaju połączenie podejścia wskazywanego przez J. Szczepańskiego, który pisze, że „stwierdzenie rozwoju jest opisem, a stwierdzenie postępu wymaga oceny” – Tegoż, *Elementarne pojęcia...*, *op. cit.*, s. 505.

20. Por. J. Such, *Dwa pojęcia...*, *op. cit.*, s. 15-16.

21. Zob. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, tom 3, *op. cit.*, s. 1071.

Wskazuje się na aspektowość badania rozwoju. Wśród tych aspektów wymienia się zagadnienia związane z²²:

- czynnikami wywołującymi rozwój,
- istnieniem prawidłowości przebiegu rozwoju danego rodzaju obiektu,
- elementami składowymi obiektu (dziedzinami) ulegającymi zmianom.

3. Rozwój jako pojęcie teoretyczne

Pojęcia powstają w drodze wzajemnego uzgadniania pewnych obrazów rzeczywistości. Istnieją one zatem jedynie w formie konwencji, co do sposobów stosowania terminów w procesach komunikacji, dotyczących zjawisk lub rzeczy istniejących naprawdę²³. Pojęcia nie istnieją zatem w rzeczywistości jako zjawiska empiryczne, ale są symbolami zjawisk²⁴.

Pojęcia mogą jednak reprezentować zarówno obiekty, właściwości czy zjawiska bezpośrednio obserwowalne, jak i twory teoretyczne, niepoddające się bezpośredniej obserwacji. W tym drugim przypadku mówi się o pojęciach teoretycznych (konstrukcjach hipotetycznych)²⁵. Do tej grupy zalicza się także pojęcie rozwoju²⁶.

Teoretyczność pojęć oznacza, że zjawiska czy stany odpowiadające poszczególnym terminom teoretycznym (np. uprzedzenia, współczucie, ryzyko, ochrona ubezpieczeniowa, realność ubezpieczenia) nie mogą być poddane bezpośredniej obserwacji i pomiarowi, lecz jedynie poprzez obserwację rzeczywistych (realnych) stanów rzeczy, z którymi konstrukty pozostają w określonej relacji²⁷. Zjawiska (stany) hipotetyczne poznajemy więc po „obserwowalnych wskaźnikach”²⁸. Wskaźnik w tym przypadku jest znakiem obecności lub nieobecności badanego pojęcia, jest cechą, zjawiskiem lub zdarzeniem, na podstawie którego można zaobserwować, że zaszło (lub nie) zjawisko, zdarzenie odpowiadające treści pojęcia teoretycznego²⁹.

Wyodrębniając zestaw wskaźników służących do obserwacji bytów abstrakcyjnych, dokonujemy operacjonalizacji terminu teoretycznego. Operacjonalizacja to przełożenie ogól-

22. J. Szczepański, *Elementarne pojęcia...*, op. cit., s. 507-509.

23. E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 142-143.

24. C. Frankfurt-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2001, s. 43.

25. Na podstawie: *ibidem*, s. 42; E. Babbie, *Badania...*, op. cit., s. 142-143; S. Nowak, *Metodologia badań...*, op. cit., s. 75.

26. Por. J. Polakowska-Kujawa, *Rozwój społeczny...*, op. cit., s. 112.

27. Np. realność ubezpieczenia obserwowana przez pryzmat gwarancji ekonomicznych i prawnych (np. wysokości wskaźnika pokrycia rezerw techniczno-ubezpieczeniowych aktywami, wskaźnika pokrycia marginesu wypłacalności środkami własnymi).

28. S. Nowak, *Metodologia badań...*, op. cit., s. 76.

29. Por. E. Babbie, *Badania...*, op. cit., s. 144; H. Januszek, *Operacjonalizacja pojęć*, w: *Wstęp do badań ekonomiczno-społecznych. Poradnik dla seminariów*, red. J. Orczyk, J. Szambelańczyk, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1984, s. 43; S. Nowak, *Studia z metodologii nauk społecznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965, s. 247-248. Słownik języka polskiego jako pierwsze (książkowe) znaczenie słowa „wskaźnik” podaje, że wskaźnik to: „to, co ukazuje, ujawnia coś; oznaka, wskazówka, znak orientacyjny: np. Ostatnie wydarzenia są wskaźnikiem wzrostu niepokojów społecznych” – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, tom 4, red. S. Dubisz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 519. W niniejszym opracowaniu pojęcie wskaźnika nie występuje zatem w rozumieniu ilościowej charakterystyki badanego zjawiska.

nych pojęć, koncepcji, hipotez czy teorii na zespół twierdzeń, zjawisk bądź zdarzeń możliwych do empirycznej weryfikacji³⁰. W badaniach empirycznych nie wystarczy bowiem jedynie przypisanie treści wprowadzonym pojęciom teoretycznym. Wymagane jest także wskazanie, jakie obserwowalne fakty i procesy należy dostrzec, aby możliwe było orzeczenie zachodzenia (bądź nie) zjawiska oznaczonego przez pojęcie teoretyczne, którym się posługujemy³¹.

4. Pojęcie rozwoju – konsekwencje dla badania rozwoju prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych

(1) Wobec uwikłania rozwoju w rzeczywistość obiektową koniecznym staje się określenie obiektu, w odniesieniu do którego badany będzie rozwój. Stwierdzenie, iż przedmiotem badania są prywatne ubezpieczenia zdrowotne jawi się jako zbyt ogólne. Konieczne wydaje się tutaj uświadomienie sobie przez badacza i wskazanie o jakie ujęcie prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych chodzi. Uzasadnieniem tego wymogu jest wielość punktów widzenia (ekonomiczny, prawny, matematyczny, społeczny) będąca źródłem odmiennego definiowania ubezpieczenia jako takiego (w tym zdrowotnego), ze względu na wypuklenie różnych jego sfer, rozumianych jako: pełnione funkcje, technologia ubezpieczeniowa czy podstawy prawne funkcjonowania³².

W przypadku prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych możliwe jest wskazanie więcej niż jednego obiektu badania rozwoju. I tak może to być: ubezpieczenie zdrowotne jako metoda panowania nad ryzykiem (instytucja społeczna, zjawisko ponadindywidualne) czy produkt ubezpieczenia zdrowotnego (skala mikro, składowa instytucji)³³. W odniesieniu do produktu można by dalej wskazać jako obiekt badania rozwoju produkt ubezpieczenia zdrowotnego *in abstracto* (w znaczeniu rozwoju koncepcji produktu³⁴),

30. A. Staboń, *Operacjonalizacja*, w: *Słownik pojęć socjologicznych*, red. M. Pacholski, A. Staboń, Wydanie II poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2001, s. 127; H. Januszek, *Operacjonalizacja...*, *op. cit.*, s. 43.

31. H. Januszek, *Operacjonalizacja...*, *op. cit.*, s. 43 i powołana tam literatura.

32. Por. np. D. Farny, *Theorie der Versicherung. Fortentwicklung der Theorie der Versicherung*, w: *Handwörterbuch der Versicherung*, red. D. Farny i inni, VVW, Karlsruhe 1988, s. 867-869; E. Forster, *Versicherung: Institution und Wirkung*, „*Zeitschrift für Versicherungswesen*” 1990, nr 10, s. 240; T. Köhne, *Die Wirkungsversicherung im Privatkundengeschäft - Implikationen für eine kundenorientierte Marktleistungsgestaltung*, Institut für Versicherungswirtschaft an der Hochschule St. Gallen, IVW-Schriftenreihe, Band 34, St. Gallen 1997, s. 116.

33. Na dwa podejścia do rozumowania o ubezpieczeniu wskazuje J. Michalak, *O dwóch znaczeniach terminu „ubezpieczenie”*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, maszynopis (niepublikowany), s. 5-10; por. także J. Petin, *Versicherung und gesellschaftliche Risikoproblematik*, Institut für Versicherungswirtschaft an der Hochschule St. Gallen, I VVW-Schriftenreihe, Band 27, St. Gallen 1992, s. 165 (pojmowaniu ubezpieczenia jako zjawiska indywidualnego odpowiada rozumienie ubezpieczenia jako operacji/czynności (niem. *Tätigkeit*)); M. Kuchlewska, *Ubezpieczenie jako metoda finansowania ryzyka przedsiębiorstw*, Prace Habilitacyjne, z. 9, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2003, s. 112-116, gdzie Autorka rozróżnia wymiar instytucjonalny od wymiaru funkcjonalnego, w tym rynkowego (produktowego) ubezpieczeń.

34. Szerzej M. Osak, *Konstrukcja produktu ubezpieczenia na przykładzie ubezpieczeń zdrowotnych*, w: *Inwestycje finansowe i ubezpieczenia – tendencje światowe a polski rynek*, tom 2, red. W. Ronka-Chmielowiec, K. Jajuga, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2005, s. 73-77.

wiązkę produktów ubezpieczeniowych odpowiadającą badaniu rozwoju oferty rynkowej czy szerzej rynek prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych.

(2) W każdym z przyjętych odniesień przedmiotowych rozwój można rozpatrywać w ujęciu historycznym, bądź prospektywnym. W tym pierwszym przypadku rozważania zmierzałyby do odpowiedzi na pytanie, jak doszło do wyodrębnienia metody ubezpieczeniowej (czy szerzej ukształtowania instytucji ubezpieczeń zdrowotnych), rynku ubezpieczeń zdrowotnych, do takiego, a nie innego pojmowania produktu ubezpieczenia zdrowotnego. Adekwatnym w aspekcie historycznym byłoby również pytanie o czynniki, które wpłynęły na taki, a nie inny stan właściwości wybranych obiektów badawczych w punkcie górnej granicy czasowej badania rozwoju. Innymi słowy badanie dotyczyłoby wpływu przeszłości na obecny kształt instytucji, rynku czy produktów ubezpieczeń zdrowotnych.

Z kolei podejmowanie problematyki rozwoju w kontekście przyszłości uzasadnia formułowanie problemu badawczego w postaci pytania: „Czy prywatne ubezpieczenia zdrowotne będą się rozwijały?”. Odpowiedź udzielona na tak postawione pytanie rozstrzygnięcia mogłaby zostać dalej uzupełniona o jej uzasadnienie. Z metodologicznego punktu widzenia jest to już jednak stawianie kolejnego pytania badawczego (dlaczego tak? lub dlaczego nie?). Zbiór odpowiedzi w tym przypadku będą tworzyły zidentyfikowane uwarunkowania rozwoju. Rozpoznanie czynników wpływu na rozwój umożliwia przewidywanie kierunków rozwoju (instytucji/ produktu/ oferty/ rynku) prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych.

(3) Wybór obiektu badania rozwoju wymusza opisanie tego obiektu poprzez jego cechy (właściwości), w ramach których badacz będzie poszukiwał zmian denotujących rozwój. Tytułem przykładu, w przypadku instytucji ubezpieczeń istotne będą jej składowe (tj. np. normy, działające podmioty, wykorzystywana technologia wytwarzania i uzyskiwany tą drogą produkt). Z kolei na produkt ubezpieczeniowy można spojrzeć poprzez pryzmat parametrów podlegających formowaniu w procesie kształtowania produktu, a zwerbalizowanych w ogólnych (szczególnych) warunkach ubezpieczeń. Chodzi tutaj zatem o zakres ubezpieczenia (przedmiotowy, podmiotowy, terytorialny i czasowy) oceniany w połączeniu z wyłączeniami i zakresem gwarantowanych świadczeń dodatkowych, sposób ustalania sumy ubezpieczenia, instrumenty (w tym techniczno-ubezpieczeniowe) ograniczające odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń.

(4) Zaliczanie rozwoju do pojęć teoretycznych wymusza identyfikację wskaźników (w rozumieniu nauk społecznych, a nie ilościowych na co wskazywano powyżej) jako instrumentarium orzekania o nim. Identyfikacja wskaźników następuje właśnie poprzez poszukiwanie właściwości (cech) badanego przedmiotu i przypisanie im pewnych wartości lub kierunków zmian tych wartości. Opis poprzez wartości właściwości umożliwia zbadanie stanu rozwoju prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych w Polsce na określony moment (ujęcie statyczne). Z kolei stwierdzenie wystąpienia zidentyfikowanych teoretycznie kierunków zmian w określonym czasie (ujęcie dynamiczne) świadczy o historycznym rozwoju przedmiotu badania. Analiza uwzględniająca wskaźniki rozwoju i czynniki wpływu na rozwój przedmiotu badania umożliwia zaś przewidywanie kierunków jego rozwoju.

(5) Identyfikowane, rekonstruowane zmiany rozwojowe nie zachodzą w próżni, lecz w określonych warunkach społeczno-gospodarczych, co oznacza, że na końcowy efekt

procesu rozwoju mają wpływ różnego rodzaju normy (prawne, ekonomiczne, technologiczne, zwyczajowe, etyczne). Orzekanie o rozwoju, stagnacji lub regresie jest – o czym już wspomiano – zrelatywizowane ze względu na przyjmowane wartości. W konsekwencji definicyjną cechą rozwoju jest jego zależność od czasu i miejsca. Wyróżnikiem koniecznym z punktu widzenia prowadzonego procesu badawczego, staje się zatem zawsze wyznaczenie jego zakresu czasowego i przestrzennego. Wymóg ten jest także wzmacniany z uwagi na wskazywany element ocenny orzekania o rozwoju i związaną z tym konieczność obrania modelu, wzorca lub wzoru³⁵ badanego obiektu, jako punktu odniesienia dokonywanego opisu i wartościowania.

5. Badanie rozwoju prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych na przykładzie produktu ubezpieczenia – „początek drogi”

W dalszej części artykułu zasygnalizowane konsekwencje badania rozwoju prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych zostaną nieco uszczegółowione, przy założeniu, że obiektem badania rozwoju jest produkt prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych. To produkt bowiem, będąc przedmiotem transakcji rynkowej, stanowi odpowiedź ubezpieczycieli na potrzeby podmiotów zagrożonych chorobą.

Warto zauważyć, że rozwój prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych w ujęciu produktowym można traktować co najmniej dwupłaszczyznowo. Z jednej strony o rozwoju produktu ubezpieczenia zdrowotnego można mówić w aspekcie procesu kształtowania tego produktu. W tym wypadku rozwój traktowany byłby czynnościowo, jako intencjonalne działania podejmowane w zakładzie ubezpieczeń, a zmierzające do utworzenia produktu, począwszy od poszukiwania pomysłu na ten produkt, poprzez stworzenie jego prototypu, aż do sformułowania produktu ostatecznego (na dany moment) będącego przedmiotem komercjalizacji³⁶. Rozwój produktu jest zatem tutaj równoważny z procesem jego powstawania w przedsiębiorstwie oraz organizacją tego procesu³⁷. Zmiana lub zmiany, jako definicyjny element rozwoju obserwowane byłyby w ramach sekwencji: pomysł na produkt – koncepcja produktu – prototyp – produkt rzeczywisty (oferowany), jak również poprzez zmiany w samej organizacji tworzenia produktu (np. rozszerzenie źródeł poszukiwania pomysłu na produkt).

Obok odniesienia procesualnego przedmiotem zainteresowania może być końcowy efekt kształtowania produktu, w postaci skomercjalizowanego, jednego produktu ubezpieczenia zdrowotnego lub szerzej, oferty produktowej wszystkich producentów

35. Na temat rozróżniania pojęć model, wzorzec i wzór oraz wykorzystania stanów odpowiadających tym pojęciom do opisu, wyjaśniania czy modelowania rzeczywistości zob. T. Szumlicz, *Ubezpieczenie społeczne...*, op. cit., s. 30-34.

36. Szerzej zob. K. Łyskawa, M. Osak, *Kształtowanie produktu ubezpieczenia zdrowotnego*, w: *Ubezpieczenia zdrowotne w polskim systemie ochrony zdrowia*, Instytut Polityki Ochrony Zdrowia przy Uniwersytecie Medycznym w Łodzi, Krajowy Instytut Ubezpieczeń, Warszawa, „Polityka Zdrowotna” 2004, t. II, s. 55-57 i powołana tam literatura.

37. T. Köhne, *Chancen und Grenzen der Produktpolitik im deregulierten Versicherungsmarkt (Teil I)*, Institut für Versicherungswirtschaft an der Hochschule St. Gallen, „Trendmonitor” 1998, nr 4, s. 3.

działających w danym rodzaju ubezpieczeń zdrowotnych. W tym wypadku analiza rozwoju, w przyjętym okresie badawczym, dotyczyć może zmian właściwości określonego produktu konkretnego zakładu ubezpieczeń, zmian właściwości produktów określonego rodzaju ubezpieczenia zdrowotnego (np. rozwój ubezpieczeń pielęgnacyjnych, rozwój ubezpieczeń na wypadek zachorowania) lub zmian właściwości prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych jako całości, tj. produktów wyodrębnionej grupy ubezpieczeń³⁸.

Rozwój prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych traktowany jest jako zmiany w czasie najważniejszych właściwości produktu ubezpieczenia zdrowotnego lub zbioru produktów różnego rodzaju ubezpieczeń zdrowotnych. Właściwości te odtworzyć można na podstawie konstrukcji produktu (szablonu), będącej efektem procesu tworzenia produktu przez jego wytwórcę. Konstrukcję tę można zaś analizować ze względu na³⁹:

- urzeczywistnianą przez prototyp koncepcję produktu – produkt podstawowy (ochrona ubezpieczeniowa) a produkt rozszerzony (świadczenia podstawowe i dodatkowe),
- typ konstrukcji produktu (formę sprzedaży) – produkt pojedynczy a produkt złożony,
- wartości parametrów konstrukcji pokrycia ubezpieczeniowego (ochrony ubezpieczeniowej).

Pojmowanie rozwoju przez pryzmat zmian wartościowanych pozytywnie (zmian postępowych) wymusza wskazanie wzorca (kierunku dążenia) w konstruowaniu produktu ubezpieczenia zdrowotnego. Wzorzec umożliwia identyfikację wskaźników rozwoju, jako że w ramach wybranych właściwości będą one przyjmowały właściwości przybliżające ofertę produktową do „ideału”. Ideały są jednak relatywizowane (odmienne) i to nie tylko ze względu na epokę i miejsce (przestrzeń), o czym była już mowa, ale dodatkowo w danym czasie i miejscu ze względu na dążenia różnych podmiotów, grup podmiotów lub grup społecznych⁴⁰. Realizacja partykularnych interesów producenta usługi ubezpieczeniowej poprzez produkt ubezpieczeniowy nie musi przyczyniać się jednocześnie do spełniania oczekiwań stawianych temuż produktowi przez nabywców. Konkurencja pomiędzy wytwórcami ubezpieczeń powoduje, że w dłuższej perspektywie czasowej sytuacja taka zagraża jednak egzystencji zakładu ubezpieczeń.

W centrum zainteresowania twórcy produktu powinien zatem znajdować się klient ze swoimi oczekiwaniami. Fakt ten wywiera wpływ na tworzenie produktów, które nie ograniczają się jedynie do oferowania klientom tego, co jest odpowiednie z punktu

38. Autorka niniejszego artykułu stoi na stanowisku, że ubezpieczenia zdrowotne to nie jeden rodzaj produktów ubezpieczeniowych, ale grupa ubezpieczeń tworzonych na okoliczność finansowania skutków realizacji ryzyka zdrowotnego. Rodzajowa różnorodność tych ubezpieczeń jest konsekwencją przyjmowanego rozumienia pojęcia „ryzyko zdrowotne” i wielości stanów będących desygnatami tej nazwy. One to właśnie służą jako kryteria podziału ubezpieczeń zdrowotnych według rodzaju ryzyka zdrowotnego – szerzej M. Osak, *Ryzyko zdrowotne jako podstawa wyodrębniania ubezpieczeń zdrowotnych*, w: *Studia z ubezpieczeń gospodarczych i społecznych*, red. J. Handschke, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008, s. 148-164.

39. Szerzej M. Osak, *Konstrukcja produktu...*, *op. cit.*, s. 73-81; M. Osak, B. Więckowska, *Rynek ubezpieczeń chorobowych w Polsce. (cz. 3) Produkt w ubezpieczeniach chorobowych – od pomysłu do prototypu*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2006, nr 7-8, s. 9-13.

40. T. Szumlicz, *Ubezpieczenie społeczne...*, *op. cit.*, s. 18.

widzenia zakładu ubezpieczeń⁴¹, ale tego, co jest odpowiedzią na zapotrzebowanie klientów⁴². Chodzi zatem o „odchodzenie” zakładów ubezpieczeń od wytwórczej, a więc producenckiej konstrukcji produktów na rzecz budowania produktu zorientowanego na klienta. Implementacja takiej konstrukcji produktu może właśnie stanowić punkt odniesienia (wzór) badania rozwoju produktowego.

Z perspektywy zorientowania na klienta słuszne są stwierdzenia mówiące o tym, że produkt nie może być już dłużej traktowany jako punkt wyjścia aktywności ubezpieczycieli⁴³. Stanowisko to jedynie pozornie stoi w opozycji do podejmowanej problematyki rozwoju produktu. W istocie bowiem produkt jest jednym z instrumentów urzeczywistniania filozofii zorientowania na klienta⁴⁴. W tym przypadku oddaje on jednak prym potrzebom i problemom potencjalnych klientów, które stają się priorytetem wytwórczego zaangażowania zakładu ubezpieczeń, co oznacza, że produkt ubezpieczeniowy pełni rolę służebną wobec klientów⁴⁵. Powyższe nie podważa zatem zasadności, a przede wszystkim aktualności, produktowego aspektu badania rozwoju ubezpieczeń zdrowotnych, lecz tworzy płaszczyznę jego badania.

W piśmiennictwie odnaleźć można listę kryteriów, które, w możliwie największym stopniu, powinien wypełniać zorientowany na klienta produkt ubezpieczeniowy. Są to⁴⁶:

- zindywidualizowanie, zgodność ze zgłaszanym zapotrzebowaniem,
- dobra relacja ceny do oferowanych świadczeń,

41. Odpowiedniość produktu z punktu widzenia zakładu ubezpieczeń wiązać można z postrzeganiem danego produktu jako względnie prostego i łatwego z techniczno-ubezpieczeniowego punktu widzenia (technologii wytwarzania), przede wszystkim z punktu widzenia stworzenia zasad wyceny dla danego produktu, oceny „ryzyka” niesionego przez poszczególnego ubezpieczonego, procedur likwidacji szkód (szczególnie w przypadku odszkodowawczych ubezpieczeń zdrowotnych o restytucji naturalnej).

42. W. Kurtenbach, K. Kühlmann, G. Käber-Pawelka, *Versicherungsmarketing. Eine praxisorientierte Einführung in das Marketing für Versicherungen und ergänzende Finanzdienstleistungen*, 4., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage, Fritz Knapp Verlag, Frankfurt Am Main 1995, s. 6, 186; T. Köhne, S. Ruf, *Das kundenorientierte Versicherungsprodukt*, „Versicherungswirtschaft” 1995, nr 14, s. 946.

43. Por. T. Köhne, *Die Wirkungsversicherung im Privatkundengeschäft – Implikationen für eine kundenorientierte Marktleistungsgestaltung*, Institut für Versicherungswirtschaft an der Hochschule St. Gallen, I VW-Schriftenreihe, Band 34, St. Gallen 1997, s. 45-46.

44. Zorientowanie na klienta nie przejawia się wyłącznie w sferze produktu ubezpieczenia empirycznie reprezentowanego poprzez ogólne warunki ubezpieczenia, lecz także w organizacji procesów wytwórczych finalnego świadczenia. Usługowy charakter produktu ubezpieczeniowego, postrzeganie konsumenta jako współproducenta ubezpieczenia oraz przyjęta koncepcja produktu uniemożliwiają jednakże ścisłe oddzielenie tychże procesów od samego produktu.

45. Por. M. Rosenbaum, F. Wagner, H. J. Kloos, *Versicherungsprodukte nach dem Bausteinkonzept*, Mummert Consulting AG, Universität Leipzig Institut für Versicherungswissenschaften, Hamburg 2003, s. 39-41.

46. T. Köhne, S. Ruf, *Das kundenorientierte...*, *op. cit.*, s. 949; T. Köhne, *Chancen und Grenzen...*, *op. cit.*, s. 8; M. Rosenbaum, F. Wagner, H. J. Kloos, *Versicherungsprodukte...*, *op. cit.*, s. 41. Cechy te potwierdzają częściowo także badania empiryczne przeprowadzone w Polsce, dotyczące czynników decydujących o wyborze zakładu ubezpieczeń – zob. np. *Ubezpieczenia osobowe i majątkowe w gospodarstwach domowych w 2004 r.*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2004, s. 77, 80.

- przejrzystość – zrozumiały język, ograniczona liczba dokumentów,
- elastyczność zakresu pokrycia,
- kompatybilność z posiadanymi już ubezpieczeniami i innymi produktami finansowymi,
- zintegrowanie z usługami zarządzania ryzykiem,
- uwzględnianie w taryfikacji zachowań ubezpieczających (ubezpieczonych) wobec „ubezpiechanego” zagrożenia, jak również historii szkodowości.

Uogólniając powyższe można wyprowadzić, że ubezpieczenie zdrowotne zorientowane na klienta, to przede wszystkim takie, które:

- w swym trzonie (ochronie ubezpieczeniowej) daje się dostosowywać (dopasowywać) do konkretnej i mogącej ulegać zmianom w czasie sytuacji ubezpieczającego (ubezpieczonego) – „polisa szyta na miarę”,
- może służyć nie tylko jako instrument finansowego zabezpieczenia się przed skutkami ryzyka zdrowotnego, ale także jako instrument kompleksowego panowania nad tym ryzykiem („zarządzanie zdrowiem”),
- w płaszczyźnie materialnych komponentów (ogólnych warunków ubezpieczenia) jest formułowane w sposób jednoznaczny i zrozumiały. Produkt ubezpieczeniowy zrozumiały jedynie dla wyedukowanych ekonomistów, prawników czy matematyków nie nadaje się do obrotu masowego, który jest podstawą działalności ubezpieczeniowej⁴⁷. Niezbędna staje się zatem relatywizacja w ocenie zrozumiałości ogólnych warunków ubezpieczenia do horyzontu percepcji przeciętnie wyedukowanego konsumenta⁴⁸.

Należy pamiętać, że badanie rozwoju produktowego ubezpieczeń zdrowotnych przez pryzmat parametrów konstrukcji produktu ubezpieczeniowego, rodzi dodatkowo pytanie o hierarchię ważności tychże parametrów. Ocena tego samego produktu, dokonana przez dwa podmioty, w oparciu o ten sam zestaw cech świadczących o zorientowaniu ubezpieczenia na klienta może bowiem przybierać różne wartości, właśnie ze względu na wagę, jaką oceniający przypisują poszczególnym kryteriom oceny⁴⁹. Konsekwentnie ma się rzecz w stosunku do przyjętych (zidentyfikowanych) wskaźników rozwoju produktu. Badacz w toku podejmowanych czynności badawczych stoi zatem przed dylematem, bądź to hierarchizowania zidentyfikowanych wskaźników rozwoju i tym samym wzmocnienia ocenego aspektu badania rozwoju, bądź pominięcia tego wymiaru rozważań na rzecz podejścia bardziej opisowego. Do każdej z tych alternatyw ma on prawo. Rzetelność prowadzenia procesu badawczego wymaga jedynie uzasadnienia obranej drogi.

Uświadomienie sobie zasygnalizowanych w niniejszym opracowaniu konsekwencji dla badania rozwoju prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych, będących następstwem znaczenia przypisywanego pojęciu „rozwój”, stanowi – zdaniem autorki – punkt wyjścia do podejmowania rzetelnych prac badawczych w tym aspekcie problematyki prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych. Po przygotowaniu „gruntu do badania”, co zapre-

47. D. Farny, *Versicherungsbetriebslehre*, 2. überarbeitete Auflage, VVW, Karlsruhe 1995, s. 323.

48. Por. np. wyrok Sądu Najwyższego z 28 stycznia 2009 r. (V CSK 291/08) – I. Lewandowska, *Tylko rażące niedbalstwo pozbawi odszkodowania*, „Rzeczpospolita” z 3 lutego 2009 roku, dodatek „Dobra Firma”, s. 2.

zentowano w niniejszym artykule, kontynuacja procesu badawczego obejmować powinna identyfikację (rekonstrukcję) wskaźników rozwoju przedmiotowych ubezpieczeń. Uzyskany w ten sposób katalog wskaźników może stanowić instrumentarium dla uporządkowanej analizy i oceny ubezpieczeń zdrowotnych (w Polsce). Prezentacja takiego autorskiego zestawu wskaźników wymaga jednak odrębnego opracowania.

Dr MAGDALENA OSAK jest pracownikiem naukowym Katedry Ubezpieczeń Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

Bibliografia:

1. Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004
2. Farny D., *Theorie der Versicherung. Fortentwicklung der Theorie der Versicherung*, w: *Handwörterbuch der Versicherung*, red. D. Farny i inni, VVW, Karlsruhe 1988
3. Farny D., *Versicherungsbetriebslehre*, 2. überarbeitete Auflage, VVW, Karlsruhe 1995
4. Forster E., *Versicherung: Institution und Wirkung*, "Zeitschrift für Versicherungswesen" 1990, nr 10
5. Frankfurt-Nachmias C., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2001
6. *Herausforderungen – Entwicklungslinien eines Versicherungszweiges von den Anfängen bis zur Gegenwart*, PKV-Dokumentation 20, Verband der PKV e.V., Köln 1997
7. Hoffmann E., *Empowerment als Strategie der Entwicklungshilfe*, Schriftenreihe des Kurt-Eisner-Vereins für politische Bildung, Hamburg 2003, zeszyt nr 5, dostępne na: http://www.kurt-eisner.de/n/Neue_kritik/040109_EH_Empowerment_NK05.pdf (2004-08-10).
8. Januszek H., *Operacjonalizacja pojęć*, w: *Wstęp do badań ekonomiczno-społecznych. Poradnik dla seminariów*, red. J. Orczyk, J. Szambelańczyk, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1984
9. Köhne T., *Chancen und Grenzen der Produktpolitik im deregulierten Versicherungsmarkt (Teil I)*, Institut für Versicherungswirtschaft an der Hochschule St. Gallen, "Trendmonitor" 1998, nr 4
10. Köhne T., *Die Wirkungsversicherung im Privatkundengeschäft - Implikationen für eine kundenorientierte Marktleistungsgestaltung*, Institut für Versicherungswirtschaft an der Hochschule St. Gallen, IVW-Schriftenreihe, Band 34, St. Gallen 1997
11. Köhne T., Ruf S., *Das kundenorientierte Versicherungsprodukt*, „Versicherungswirtschaft“ 1995, nr 14
12. Kot W., *Wybrane słownictwo współczesnych orientacji filozoficznych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2001
13. Kuchlewska M., *Ubezpieczenie jako metoda finansowania ryzyka przedsiębiorstw*, Prace Habilitacyjne, z. 9, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2003
14. Kurtenbach W., Kühlmann K., Käßer-Pawelka G., *Versicherungsmarketing. Eine praxisorientierte Einführung in das Marketing für Versicherungen und ergänzende Finanz-*

- dienstleistungen*, 4., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage, Fritz Knapp Verlag, Frankfurt Am Main 1995
15. Lewandowska I., *Tylko rażące niedbalstwo pozbawi odszkodowania*, „Rzeczpospolita” z 3 lutego 2009 roku, dodatek „Dobra Firma”
  16. Łyskawa K., Osak M., *Kształtowanie produktu ubezpieczenia zdrowotnego*, w: *Ubezpieczenia zdrowotne w polskim systemie ochrony zdrowia*, Instytut Polityki Ochrony Zdrowia przy Uniwersytecie Medycznym w Łodzi, Krajowy Instytut Ubezpieczeń, Warszawa, „Polityka Zdrowotna” 2004, t. II
  17. Matis H., Bachinger K., *Entwicklung - historische und theoretische Perspektiven*, Institut für Wirtschaft- und Sozialgeschichte, Wirtschaftsuniversität Wien 2003, dostępne na: <http://www.wu-wien.ac.at/inst/vw3/telematik/download/wsg1.pdf> (2004-08-10).
  18. Michalak J., *O dwóch znaczeniach terminu „ubezpieczenie”*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, maszynopis (niepublikowany)
  19. Nowak S., *Kryteria wartościowania*, w: *Polska 2000: Z problematyki postępu i regresu*, red. Tomu J. Danecki, M. Ofierska, J. Supińska, Polska Akademia Nauk, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1981
  20. Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1985
  21. Nowak S., *Studia z metodologii nauk społecznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965
  22. Osak M., *Konstrukcja produktu ubezpieczenia na przykładzie ubezpieczeń zdrowotnych*, w: *Inwestycje finansowe i ubezpieczenia – tendencje światowe a polski rynek*, tom 2, red. W. Ronka-Chmielowiec, K. Jajuga, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2005
  23. Osak M., *Ryzyko zdrowotne jako podstawa wyodrębniania ubezpieczeń zdrowotnych*, w: *Studia z ubezpieczeń gospodarczych i społecznych*, red. J. Handschke, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008
  24. Osak M., Więckowska B., *Rynek ubezpieczeń chorobowych w Polsce. (cz. 3) Produkt w ubezpieczeniach chorobowych – od pomysłu do prototypu*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2006, nr 7-8
  25. Pawłowski T., *Tworzenie pojęć w naukach humanistycznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986
  26. Petin J., *Versicherung und gesellschaftliche Risikoproblematik*, Institut für Versicherungswirtschaft an der Hochschule St. Gallen, I VW-Schriftenreihe, Band 27, St. Gallen 1992
  27. Polakowska-Kujawa J., *Rozwój społeczny i gospodarczy we współczesnej myśli społecznej. Wybrane problemy i poglądy*, w: *Wzrost gospodarczy i rozwój społeczny jako paradygmaty współczesności*, red. J. Osiński, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne, Warszawa 2003
  28. *Postęp i regres społeczny. Raport z badań prowadzonych w latach 1987-1990*, red. J. Danecki, Instytut Polityki Społecznej, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1991
  29. Poździuch S., Francja, w: C. Włodarczyk, S. Poździuch, *Systemy zdrowotne. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001
  30. Rosenbaum M., Wagner F., Kloos H. J., *Versicherungsprodukte nach dem Baustein-konzept*, Mummert Consulting AG, Universität Leipzig Institut für Versicherungswissenschaften, Hamburg 2003
  31. Samecki P., *Gospodarka światowa – problemy rozwoju*, w: *Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, PWN, Warszawa 2002

32. Sangowski T., *Polski rynek ubezpieczeń – stan i kierunki rozwoju*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, tom IV, red. T. Sangowski, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Poznań 2002
33. Słaboń A., *Operacjonalizacja*, w: *Słownik pojęć socjologicznych*, red. M. Pacholski, A. Słaboń, Wydanie II poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2001
34. Stroiński E., *Ubezpieczenia na życie – teoria i praktyka*, Poltext, Warszawa 2003
35. Such J., *Dwa pojęcia rozwoju*, w: *Z filozoficznej problematyki badań nad rozwojem*, red. B. Kotowa, J. Such, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii, Tom XI, Poznań 1993
36. Sułkowska W. (red.), *Bariery rozwoju polskiego rynku ubezpieczeniowego*, Kantor Wydawniczy ZAKAMYCZE, Zakamycze 2000
37. Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, wyd. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1970
38. Szczepański M.S., *Modernizacja, rozwój zależny, rozwój endogeny. Socjologiczne studium teorii rozwoju społecznego*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1989
39. Szumlicz T., *Ubezpieczenie społeczne – teoria dla praktyki*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005
40. *Ubezpieczenia osobowe i majątkowe w gospodarstwach domowych w 2004 r.*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2004
41. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, tom 3, red. S. Dubisz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003
42. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, tom 4, red. S. Dubisz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003

Research on the development of private health insurance – methodological studies – summary

Private health insurance in Poland is deemed to be a potential driving force for the development of the whole insurance market. Such a statement means that also private health insurance itself will be subject to development. The paper contains reconstruction of the term „development”. Then an attempt has been made to identify the consequences which the meaning ascribed to this term brings upon any empirical research in the area of private health insurance development. It has been established that any research on the development of private health insurance should be preceded by at least: (1) definition of the research subject (private health insurance understood as one of the following? – institution, product in abstracto, an offer or a market?), (2) determining the time and space horizon of the research, (3) indication of a model situation (desired direction) as a point of reference for descriptions and an eventual assessment of the state of development of the research subject. Additionally, making „development” a theoretical term necessitates definition of indicators (as meant by social sciences not the quantitative ones) that would serve as a basis for giving any opinions thereof.